

Atatürk ve Kadın Sorunu

Nermin Abadan-Unat

Atatürk'ün Türk toplumunu çağdaş düzeye ulaştırmak amacıyla daha 1923'lerde başlatmış olduğu kadın devrimi özel bir anlam ve önem taşır. Çünkü bu devrim, biçimsel olarak, örneğin şapka yasası gibi, özel bir yasanın konusu olmamıştır. Mustafa Kemal bu konuda buyurucu yasalar konması yerine, düşüncelerini kamuya yönelik konuşmalarında en açık biçimde yansıtmayı ve kamuoyunu bu doğrultuda bilinçlendirmeyi yağılemiştir.

Bu konuşmalarında özellikle şu konuları işlemiştir: Kadınları toplum yaşamından soyutlamak, Türkiye'nin en değerli kaynaklarından yarısının emeğini boşuna tüketmek demektir. Eş ve gelecekteki kuşakların anneleri olarak kadınların, -bu görevlerini yerine getirebilmeleri için- eğitilmeleri zorunludur. Çünkü, ancak çağdaş düşünceli bireyler yetiştirmiş bir ulus olarak Türkiye, dünyada kendisine yaraşır yerini alabilecektir.

Aşağı yukarı yarım yüzyıllık bir dönemin geçmesinden sonra Türk toplumunda kadının statüsünü gözden geçirdiğimizde, cinslerin karşılıklı ilişkilerinde yasal reformların kentlerin birçoğunda önemli gelişmelere yol açtığını, buna karşılık, kırsal kesimde bunun, geleneksel yaşam biçimini hemen hiç etkilemediğini görmekteyiz. Acaba Türk toplumunda kadınların statüsüne ilişkin bu duraganlığı (statikliği), çağdaş dünyada yeniden hız kazanmış olan kadın hakları konusundaki çeşitli akımların ışığında nasıl yorumlayabiliriz? Bu duraganlık, kadın devriminin yalnızca hukuk yoluyla çözümlenme isteğinden mi, yoksa Mustafa Kemal'in düşüncelerinin yeterince yorumlanamamış olmasından mı ileri gelmektedir? Konuyu bu soruların ışığında değerlendirmeye çalışacağız.

İleri düzeyde endüstrileşmiş ülkeler arasında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde son on yılda, birbirinden içerik ve yöntem açısından çok farklı olan üç büyük akımın ortaya çıktığı göze çarpmaktadır. Bu akımlar, Batı Avrupa'nın endüstrileşmiş ülkelerine de hızla yayıldıkları için, üzerinde durulmaya değer olgulardır. Bunların arasında en yaygın olanı, "Yeni Feminist" akımdır. Batı'da kişilerarası ilişkileri, konuşulan dili, aile yaşamını, eğitim dizgesini (sistemini), siyaset, iş ve kitle haberleşme alanlarını etkilemiş olan bu akımın yeniden canlanmasına neden, Batılı endüstri toplumunda olup biten sosyo-ekonomik değişimlerdir.

İkinci Dünya Savaşının zorunlu kıldığı ekonomik seferberlik barışla sona erince, fabrika ve kamu işyerlerinde görevlendirilen milyonlarca kadın yeniden evlerine kapatıldı. Böylece, başta Amerika Birleşik Devletleri ol-

mak üzere, gelişmiş ve yüksek bir ekonomik refah düzeyi yaratmış ülkelerde; eğitim görmüş, eğitim gördüğü için de nitelikli bir işgücü kazanmış bu nüfus gurubu, evin dar duvarları arasında ücretsiz bir emekçi durumuna getirildi. Bu kadınlar, 1963'te yayımlanan ve yayımlanır yayımlanmaz bir bomba etkisi yaratan Betty Friedan'ın *The Feminine Mystique* (Kadına Özgü Yaşam Efsanesi) kitabının ortaya çıkmasından sonra yoğun bir özeleştiri yöntemiyle statülerini yeniden gözden geçirmeye başlamışlardı. Yalnızca erkeklerin cinsel isteklerinin aracı ve tüketime yönelik birer süs bebeği olarak varlığını sürdürmeyi istemeyen bu kadınlar, her alanda cinslerarası anayasal eşitlik ilkesine bağlı uygulamaları zorunlu kılmak için, çok geniş bir örgüt sayılan NOW (National Organization for Women)'u kurdular. Böylece "Yeni Feminizm" akımının sözcüsü haline gelen bu örgüt, eskisinden farksız olarak, erişilmesi istenen hedefin, erkeklerin toplumsal yaşamda oluşturdukları standartlar ve değerler düzeyi olduğunu saptamıştır. Amaç, yine, kadınları erkeklerin bulunduğu düzeye ulaştırmaktı. Şöyle ki, elli yıllık bir sessizlik döneminden bu yana, "Yeni Feministler", hukuksal eşitliğin yeterli olmayacağını ve bu eşitliğin her şeyden önce kamu ve özel yönetimin her yargısında, her uygulamasında tekrar denetlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Başka bir deyimle, NOW'un amaçlarını belirleyen ilkelerin başında "eşit işe eşit ücret" kuralını gerçekleştirmek için her bodrunun her personel yöneticisinin seçme yönteminin tekrar tekrar gözden geçirilmesi zorunluğu yer almaktadır. "Yeni Feministler"e göre kadınların uyanık bekkiliği, herhangi bir toplumda kadın-erkek arasındaki eşitliği, hukuksal bir gerçeğe dönüştürebilecektir ancak. Dolayısıyla yasama, yargı ve yürütme organlarının aldığı kararları ilgiyle izleme ve gerektiğinde bunları düzeltirme zorunluğu ortaya çıkmaktadır.

ABD'de, bir ölçüde nefret, hırçınlık ve saldırganlık sözcükleriyle anlamlandırılabilen ikinci önemli akım, kısaca "Women's Lib" diye anlandırılan "Kadınların Kurtuluşu" akımıdır. Çatışma ve meydan okuma tepkilerinden esinlenen bu akım, erkeklerin kadınları, -sınıfsal ayrılıklarda olduğu gibi- sömürdükleri görüşüne dayanır. Bu akımı benimsemiş kadınlar, toptan cinsiyetlerinin önemini vurgulamakta, kişiliklerini bulmak için kayıtsız şartsız bir cinsel özgürlüğün egemenliğini savunmakta, kadınlararası dayanışmanın kurulmasını istemekte ve tutum olarak da, erkeklerin geliştirmiş oldukları değerlere sırt çevirmektedirler. Bu akımın üzerinde en çok durduğu sorun, toplumdaki eşitsizliğin kavranabilmesi için, yeni ve salt kadınlara özgü bir bilinçlenmenin geliştirilmesi gereğidir. "Kadınların Kurtuluşu" akımı, bir bakıma kadınların kendilerini bulabilmeleri için erkeklere karşı cephe almaları ve özlenen toplum düzenini yaratabilmeleri için onlara karşı tutum takınmanın zorunluğunu öngörmektedir.

Üçüncü akım ise, erkek ve kadının karşılıklı, ama içerik yönünden farklılaşabilen eşitliğine dayanmaktadır. Özellikle kültürel bir modele dayanan

bu düşünce akımı, toplumsal ve siyasal alanları kapsamakla birlikte, kadın devriminin gerçekleşmesi için kültürel alanda köklü kanı değişikliklerinin gereğini öne sürmektedir. Bu akım ancak cinsiyet gerçeğine dayalı toplumsal rollerin kapsamındaki eşitlik ilkesi ve hoşgörüden uzak öğelerin ortaya konulmasıyla birlikte, bireylerde inanç ve davranış farklılıklarının giderilebileceğini de savunmaktadır.

Özetle belirtmek gerekirse, ABD'deki yeni akımlar, özellikle şu üç nokta üzerinde durmaktadır: 1) Kadınlara siyasal alanda erkekten farksız bir katılma hakkının tanınması, onları toplumda daha etkin kılmaya yetmez. 2) Kadınlar yeni bir toplumsal düzen çerçevesinde bir çeşit sınıfsal bilince benzer bir yeni algılama gücüne kavuşturulmadıkça, eşitsizliği ilke olarak savunan erkek üstünlüğüne ve ona dayalı olan siyasal öğretiye karşı koyamazlar. 3) Hukuk, siyaset, iş ve aile yaşamında gerçekleşmesi istenen değişiklikler, ancak sosyo-ekonomik yapı ile birlikte kültürel inançların eşitlikçi bir düzeye dönüştürülmesini de tam anlamıyla gerçekleştirecektir.

Kadının toplumsal statüsüne ilişkin olarak endüstrileşmiş ülkelerde geliştirilen bu düşünsel akımlara koşut olarak az gelişmiş ülkeler de, kadının bireysel yaşam biçimiyle birlikte toplumsal kalkınmaya karşılıksız katkısının dayanaklarını, giderek yoğunlaşan bir tartışma sorunu haline getirmişlerdir. Üçüncü dünyanın kadın önderleri ile ekonomik ve sosyal alandaki kadın uzmanları özellikle şu sorunlar üzerinde durmaktadırlar 1) Kırsal alandaki yiyecek üretimi ve yeni teknolojilerin benimsenmesi, 2) Kentlere akım, dış göç ve istihdam, 3) Sağlık, beslenme ve aile planlaması, 4) Eğitim ve haberleşme alanlarındaki olanaksızlıklar, kadınların yaşamını, -onların gerçekleri gözetilmeksizin- fazlasıyla etkilemektedir. Çoğunluğu yeni bağımsızlıklarına kavuşan bu ülkelerin kadın nüfusunu, salt yöneltilen bir nüfus topluluğu durumundan kurtarabilmek için özellikle şu sakat ve yanlış varsayımların yıkılması, kaçınılmaz görülmektedir: 1) Kadınlar birer ekonomik asalaktırlar. 2) Ekonomik gelişme, kadınların yaşamını her zaman olumlu yönde etkileyecektir. 3) Düşük gelire dayalı geçim, dağınık ve uyumsuz bir aile yaşamını kaçınılmaz hale getirmektedir. 4) Kadınlar, durmak bilmeyen birer kuluçka makinesidir. 5) Doğurganlık, temelde usdışı bir süreçtir; durdurulamaz. 6) Kadının ekonomik yeri, statüsü ve doğurganlığı arasında hiç bir ilişki yoktur.

Sıralanan bu varsayımların çürütülmesinde en önemli etken, kadınların eşit eğitim olanaklarından yararlanmalarıdır. Böylece, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kalifiye işgücünü oluşturan kadınlar, bağımsızlığın ilânını izleyen yıllarda statülerini hukuksal açıdan hızla değiştirebilmişlerdir. Ancak sosyo-ekonomik yapının siyasal reformları yeterli bir hızla izleyememesi, ayrıca yeni teknolojilerin gelişmesi ve birçok işyerini yitirmeleri nedeniyle, kadınlar, başta kazandıkları haklardan bir süre sonra yoksun kaldılar. Bu nedenle, az gelişmiş ülkeler kadınlarının en önemli sorunu, kadının toplum-

sal düzenin dışına iten geleneksel hukuk düzenini değiştirmek, yeni eğitim olanaklarının yardımıyla, onları, meslek ve eş seçiminde, çocuk sahibi olmadıkça, yaşam biçimlerini belirlemede bağımsız kılmaktır. Kısaca, kadın devrimi, bu tür toplumların alt ve üstyapılarında eşit ağırlıkta dönüşümler gerektiren bir toplumsal süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk bakışta birinin daha bireyci, ötekının daha toplumcu bir nitelik kazanmasından ötürü farklı görünen bu akımlar, özellikle karşılaştırıldığında, –“Kadınların Kurtuluşu” akımının salt cinsel özgürlüğe ilişkin aşırı istekleri bir yana bırakılması koşuluyla– aslında birbirlerine çok benzedikleri görülmektedir. Özde birleşen bu isteklerin, elli yıl önce, döneminin en ilerici ve insanıcı (hümanist) düşünceli bir devlet adamının zihnini uzun uzadıya doldurmuş olması özellikle ilgili çekicidir. Aslında Atatürk, kadın konusuna ilişkin görüşlerinde hep Türk toplumuna seslenmiştir. Ama düşünceleri, gelişmiş ülke kadınlarının olduğu gibi, “mazlum uluslar”ın kadınlarının da üzerinde duracağı evrensel düşüncelerdir. Bu gerçeğin daha iyi anlaşılabilmesi için, Atatürk’ün kadınlara ilişkin düşüncelerini yeniden, bir kez daha sunmayı ödev biliriz:

“Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ihmalkârlıktan gelmektedir. İnsanlar dünyaya mukadder oldukları kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Dolayısıyla bir toplumun bir uzvu faaliyette bulunurken diğer bir uzvu durgunluk içinde kalırsa, bu topluluk felce uğramış demektir. Bir topluluğun hayatta başarılı olabilmesi her şeyden önce çalışması ile mümkündür. Çalışabilmek için de ilim ve fenle donatılması gerekmektedir. Bu ilim ve fen bilgilerini ise hem erkek, hem de kadınlarımızın kazanmaları zorunludur.” (Ocak 1923)

“Kadınlarımız, erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Daha sonra erkeklerle beraber yürüyerek bir birinin destekçileri olacaklardır.” (Mart 1923)

“Ulusumuz daha önde de yenilenme hamlelerine, toplumsal devrimlere girişmiştir. Fakat beklenen sonuçlar alınamamıştır. Bunun nedenini hiç araştırdınız mı? Bence bunun nedeni, temelinden başlamamış olmasıdır. Bu hususta açık söyleyelim: Bir topluluk, bir ulus, erkek ve kadın denilen iki cinsten oluşur. Bir kitlenin yalnız bir parçasını ilerletmek mümkün müdür? Bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kısmı göğe yükselebilir mi? Kuşku yoktur ki, ilerleme adımları, dediğim gibi, iki cins tarafından beraber ve arkadaşça atılmalı. Ancak böyle olursa devrim başarılı olur.” (Ağustos 1925)

Gerçekten, Atatürk, Türk kadınlarına seslenirken hemen her konuda dünya kadınlarının ortak sorunlarına bir çözüm bulmaya çalışmıştır. Örne-

ğın, Mustafa Kemal'in o dönemde hukuksal reformlara olağanüstü bir önem vermesi, ancak devrimci kurumlara tanıdığı öncelikle açıklanabilir. Mustafa Kemal, cinslerarasındaki eşitliğin gerçekleşebilmesi için yasal farklılıkların giderilme zorunluğunu çok yerinde bir gözlemlerle saptamıştır. Şöyle ki, düşüncelerinde, yeni toplumsal kurumlarla birlikte yeni kültürel değerler, farklı ve devrimci bir kişiliğin yaratılma zorunluğu ve bunların, ancak girilen devrimlerin tam anlamıyla kavranmasıyla gerçekleşebileceği görüşü de yer almaktadır.

Mustafa Kemal'in düşünce dünyasında kadın devrimi, biçimsel olarak nitelendirilebilen hukuksal reformlarla bitmemektedir. Devrimciliği, toplumsal canlılığı (dinamiği) ayakta tutan en önemli etken olarak değerlendiren Mustafa Kemal için her yeni atılım, her toplumsal değişiklik, sona erdirilmesi gereken bir süreçtir. Bu nedenle, Atatürk'e göre özgür ve eşitlikçi bir dünyayı oluşturmak isteyen her ulus için kadın devrimini başlatmak üzere girilen hukuksal reformlar, bu yolun olsa olsa temel taşları sayılabilir. Bu temelin üzerine kurulacak yeni yapının sorumluluğunu, her şeyden önce, devrimin, kendilerine eğitim olanakları sağladığı kadınların omuzları taşıyacaktır. Günümüz Türkiye'sinin genç kadın kuşakları, uygar yaşamın nimetleriyle birlikte omuzlarına ağır sorumlulukların yüklendiğini algıladıkları anda, yurttaşlık kavramını henüz değerlendirme olanağına kavuşmamış sayısız kentli ve köylü hemşirelerinin yanında yer alacaklardır. Aydın olarak bunu ummak en doğal hakkımızdır.

ATATÜRK'TEN 20 ANI

Mehmet Ali Ağakay

3. baskı

5 lira

HARF DEVRİMİNİN ÖYKÜSÜ

Sami N. Özerdim

5 lira
